

Niet diepgravend, toch indrukwekkend

Het Bombardement is vooral een film voor Rotterdammers

'Niets aan de hand. Ze schieten rode lichtkogels af, en de vliegtuigen verdwijnen weer.' Dirk Lagerwaard staat op het punt met Eva te trouwen als het luchtalarm klinkt en de kerk op haar grondvesten begint te schudden. Luttele seconden later maakt het oorverdovende geweld van het bombardement op Rotterdam een einde aan de huwelijksviering.

Nicole van der Steen is redacteur van Kleio.

Op 14 mei 1940, rond 13.30 uur, werd de historische binnenstad van Rotterdam binnen een kwartier volledig verwoest door Duitse bommenwerpers. Al sinds de Duitse invasie van 10 mei werd hevig om Rotterdam gevochten. De hardnekkige Nederlandse tegenstand had de Duitse troepen dagenlang buiten de binnenstad gehouden. Het tragische verloop van die 14e mei is bekend: het Duitse ultimatum dat werd teruggestuurd, de rode lichtkogels om de aanval voorlopig af te wenden, het eskader bommenwerpers dat die lichtkogels niet opmerkte. Of deze meedogenloze aanval op de burgerbevolking een ongeluk was of een bewust doorgedreven actie om een doorbraak in de strijd

te forceren, is nog steeds een punt van discussie. Een feit is dat de verdedigers van Rotterdam zich nog dezelfde middag overgaven en dat een dag later de Nederlandse capitulatie werd gemeld, om andere grote steden eenzelfde lot te besparen.

Vlakte vol puin

De Rotterdammers waren nauwelijks op de ramp voorbereid. Burgemeester Oud had paniek (en dus veel slachtoffers) willen voorkomen door de bevolking niet te laten evacueren; er zou veel te weinig tijd voor zijn geweest. Toen het luchtalarm afging kon een deel van de burgers nog schuilkelders of kelders onder de woningen bereiken; de meesten hadden geen idee wat hun

boven het hoofd hing en bleven in hun woonkamers of bevonden zich nog op straat toen de hel losbrak. Achthonderd inwoners kwamen om, tachtigduizend werden dakloos. De zeshonderd jaar oude binnenstad werd gereduceerd tot een nog lang smeulende, naargeestige vlakte vol puin. Het bombardement heeft in meerdere opzichten een gat geslagen, niet alleen in de stad zelf, maar ook in de wijze waarop de bewoners met haar omgaan. Toen ik in de laatste klas van een Rotterdamse basisschool zat, kreeg ik wekenlang les over het bombardement en maakte ik deel uit van het kinderkoor dat de officiële herdenking opluisterde. Ik herinner me vooral het overheersende besef dat iets dierbaars onherroepelijk verloren was gegaan. Bij Rotterdammers van verschillende generaties maakt het bombardement nog steeds emoties los: de jaarlijkse herdenkingen trekken onverminderd veel belangstellenden. Op de brandgrens van destijds zijn in de straten permanente lampjes aangebracht en bij de herdenking in 2010 werd met schijnwerpers de brandgrens op de avondhemel geprojecteerd. Nog elke dag luiden de klokken van het Beursgebouw om 13.25 uur gedurende vijf minuten; bij het beeld 'De Verwoeste Stad' van Zadkine wordt elk jaar op 14 mei een krans gelegd.

VAN DE PRODUCENT VAN ZWARTBOEK

HET BOMBARDEMENT

JAN SMIT ROOS VAN ERKEL

Het Bombardement (2012)

Regisseur: Ate de Jong

Met: Monic Hendrickx, Jan Smit, Roos van Erkel

De dvd is vanaf april te koop, prijs € 19,99.

Tamtam

Met veel tamtam werd in 2012 dé Nederlandse film over het bombardement van Rotterdam aangekondigd. Heftige bioscooptrailers, een website, lesmateriaal voor het voortgezet onderwijs en een oproep om waargebeurde verhalen aan te leveren, moesten het publiek warm maken voor het verhaal van een onmogelijke liefde in het Rotterdam van mei 1940.

Maakt de film de verwachtingen waar? Het heeft kritiek geregend op de acteerprestaties van Jan Smit, op de dunne verhaallijn die onevenredig veel ruimte inneemt en op de vlakke weergave van de vernietiging zelf. De film graaft niet erg diep: historische gegevens als de landing van Duitse parachutisten

in Rotterdam, de gevechten tussen Nederlandse en Duitse troepen buiten het stadscentrum, het gemak waarmee men tot landverrader werd bestempeld worden even aangestipt en verder volledig ondergeschikt gemaakt aan het liefdesverhaal. Het verhaal wordt verteld door de hoofdpersoon, een inmiddels hoogbejaarde Vincent (hij zou bijna honderd jaar oud moeten zijn!). Met foto's van vroeger kijkt hij terug op de liefde van zijn leven, die hij verloor tijdens het bombardement. In oubollige clichés vertelt hij over het Rotterdam van 1940. Ook de personages zijn wat clichématig: de rondborstige, plat pratende hotelmanager, het modieuze meisje van stand, de krampachtig stands-

bewuste schoonfamilie, de kille zakenman, de 'foute' Nederlanders en de eenvoudige, maar vrolijke bakkersknechten wijken geen duimbreed af van hun vastgepinde karakters.

Het verhaal zet de kijker op het spoor van 1940. Een schatrijke zakenman trouwt met Eva, een jonge Duitse vrouw, om zijn bedrijf uit handen van de nazi's te houden. Van begin af aan is duidelijk dat deze dandy bikkelhard is; bakkersknecht Vincent (Smit) daarentegen is jong, fris, energiek en alleen maar 'goed'. Hij probeert met boksen geld te verdienen voor de overtocht naar Londen, vanwaar hij en zijn zieke broer naar de Verenigde Staten kunnen vertrekken. Geen wonder dat hij en het onschuldige blonde meisje Eva voor elkaar vallen. De rest van de film verhaalt van hun gezamenlijke avonturen in oorlogvoerend Nederland, op weg om haar Duits-Nederlandse familie, onmiddellijk gearresteerd als potentiële landverraders, te bevrijden. Ook Vincent wordt gezocht wegens verraad, maar de reden blijft onduidelijk. ►

Bruikbare scènes

De meeste bruikbare scènes zitten tegen het einde van de film:

- Het begin van het bombardement, als de huwelijksdienst in volle gang is.
- Vincent die eerst alleen, vervolgens met Eva door de stad rent, terwijl alles om hem heen instort en een vrouw voor zijn ogen dood neervalt.
- De familie die onder de trap zit te ganzenborden: volgens de website is de scène gebaseerd op een ooggetuigenverhaal.
- De beelden van de brandende stad als Eva uit de schuilkelder komt.
- De originele beelden van de verwoeste stad, aan het einde van de film.
- Meer aan het begin van de film: de beelden van de Waalhaven vol militaire activiteit, als Vincent en Eva eropuit zijn geweest (en de voortdurend overkomende Duitse vliegtuigen).

Rotterdam na het bombardement in 1940.

Gemiste kans

De (vrij korte) film had meer van het leed van gewone Rotterdammers kunnen laten zien: de paniek, de verslagenheid achteraf, de honderden slachtoffers. Dat daar maar weinig van in beeld komt, is een gemiste kans. Zeker jongeren kunnen zich maar moeilijk een voorstelling maken van deze ramp. De regisseur heeft 'waargebeurde verhalen' gebruikt, maar heel mondjesmaat. De familie die onder de trap zit te ganzenborden, terwijl de bommen rond hun huis vallen, komt uit zo'n verhaal. Jammer is ook dat niet duidelijk wordt in welk deel van de stad de gebeurtenissen (inclusief de verwoesting zelf) plaatsvinden. Waarschijnlijk werkt Vincent 'op Zuid', want hij loopt voortdurend Duitse soldaten tegen het lijf. Als het bombardement begint, rijdt hij echter met de bakkerskar rond in het centrum, waar Eva trouwt.

Dat bombardement komt voor de brave burgers in en om de kerk volkomen onverwacht, maar wordt ook voor de kijker niet ingeleid. En wat te denken van de bruidegom Lagerwaard, die als enige precies blijkt te weten waarvoor de rode lichtkogels (die niet in beeld komen) dienen? Hoe heeft hij die vanuit de kerk kunnen zien? Als dit een van de weinige verwijzingen naar historische feiten is, dan is die er krampachtig tussen gewurmd.

Er zijn nog wat bevreemdende elementen in de film geslopen: de enige personages die Rotterdams spreken zijn Vincents oom en zijn bokscotch, gespeeld door de geboren Rotterdammers Gerard Cox en Sander de Kramer, en een enkele figurant. Voor alle andere personages is de oplossing bedacht dat ze van buiten de stad komen, zelfs de hoofdperson zou tien jaar in Utrecht hebben gewoond. Het taalgebruik bevat bovendien slordigheden: Vincents (andere) oom zou in 1940 door zijn vrouw niet 'dement' maar 'seniel' of 'kinds' zijn genoemd. Ik kan me ook niet voorstellen dat men destijds 'kap ermee' naar elkaar riep. Toch wil ik een lans breken voor de manier waarop het vooroorlogse Rotterdam wordt getoond: in originele zwart-witbeelden, overlopend

in prachtig verzorgde decors. Om de sfeer van het oude Rotterdam op te roepen is onder andere gefilmd in Boedapest, Utrecht en Dordrecht. Dat is goed gelukt. De overgang van vooroorlogse filmbeelden en foto's naar de speelfilm is steeds vrijwel naadloos. De karakteristieke jaren veertig mode en de dreiging van de overal opduikende Duitse troepen geven een heel acceptabel beeld van de tijd en plaats van handeling. Een pluspunt is bovendien dat het bombardement in de film even lang duurt als in het echt; jammer dat de gevolgen ervan zo minimaal worden belicht.

Voor niet-Rotterdamers is de weergave van het bombardement in de film misschien alleen maar oppervlakkig en 'goedkoop' (het budget schijnt beperkt te zijn geweest); de oude beelden die overvloeien in een wervelende vlucht over het nieuwe Rotterdam zijn misschien niet de origineelste vorm van effectbejag. Maar voor velen die opgegroeid zijn met het litteken dat Rotterdam zichtbaar en onzichtbaar tekent, is deze film wel degelijk respectvol, herkenbaar en visueel geslaagd. Mijn vader, die als kleine jongen met mijn diep geschokte opa door 'de puin' wandelde, was in elk geval zeer onder de indruk. ■

Over het lesmateriaal

Op de website van de film is een code aan te vragen, waarmee men toegang krijgt tot het lesmateriaal. Dit bestaat uit een lesfilm, lesbladen en een docentenhandleiding. Hiermee kan één les in klas 2 of 3 vmbo, havo of vwo worden gevuld.

In de docentenhandleiding worden hoogdravende lesdoelen genoemd: leerlingen zouden leren dat de geschiedenis wordt bepaald door de keuzes die mensen maken en kennis krijgen van de betekenis van het bombardement voor Nederland. Ook worden ze 'betrokken bij maatschappij, democratie en burgerschap'. Nu is de lesfilm heel onderhoudend, met interviews en originele beelden, maar de vragen op de lesbladen blijven steken in inleving (geen relevante keuzes!), open deuren en reproductie van de korte fragmenten. De foto op blad A is slordig gekozen: daar staat een Nederlandse soldaat met een witte vlag, en geen Duitse, zoals de tekst vermeldt. De website van de film:

www.defilmhetbombardement.nl

Meer informatie over het bombardement is ook te vinden op:

<http://appl.gemeentearchief.rotterdam.nl/brandgrens/>